

İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: II-

Lydialı Ksanthos

The Western Anatolian Pioneers of the Writing of History of the Antiquity: II- Xanthus the Lydian

Ayşen SİNA *

Öz

Günümüzde başlı başına bir bilim dalı olan tarih yazımı, önceleri yalnızca içinde yaşanan anın olaylarını kayda geçirip bilgi aktarma uğraşı biçiminde oluyordu. Düşünce açısından yıllar süren gelişme sonucu, kendi zamanlarına ilişkin olayları yazan Miletoslu Hekataios, Lydialı Ksanthos, Lesboslu Hellenikos, Karyandalı Skylaks, Lampsakoslu Kharon ve Miletoslu Dionysios gibi yazarlar yerel tarihler yazmışlardır. Bunlardan biri olan Lydialı Ksanthos, "Lydiaka" (Lydia Tarihi) adlı eserin yazarıdır. Yazarın günümüze kalan fragmanları incelendiğinde onun öyküler, çoğu Hellenik olmayan halk masalları ve kırsal bölgelerin geçirdikleri jeolojik değişimleri anlatmaktan hoşlandığı ortaya çıkar. Bunun yanı sıra Ksanthos'un, çağdaşı Herodotos'u etkilediği ve sonraki yüzyıllarda yaşayan tarih yazarlarına kaynak sağladığı görülür.

Anahtar Kelimeler: Lydialı Ksanthos, Tarihi Yazımı, Lydia Tarihi, Pers Tarihi, Efsaneler.

Abstract

Historiography, which has now become a field of scholarly study, was formerly an effort to merely register current events and inform the coming generations through the chronicles handed down. As a result of hundreds of years' development in the method of thinking, there appeared the writers of local history among whom were Hecataeus of Miletus, Xanthus the Lydian, Hellenicus of Lesbos, Scylax of Caryanda, Charon of Lampsacus and Dionysios of Miletus. Xanthus the Lydian, who was one of the writer of "The History of Lydia" (Lydiaca). A careful study of

* Öğr. Gör. Dr. A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.

the remaining fragments of the work mentioned reveals that the author enjoyed telling tales most of which were not Hellenic and dealing with the geological alterations occurring in rural areas. The study of the work, furthermore, reveals that Xanthus of Lydia was deeply influenced by his contemporary Herodotus and provided the succeeding writer of history with the material they needed.

Key Words: *Xanthus the Lydian, Historiography, The History of Lydia, The History of Persia, Myths.*

Dört kitaplık *Lydiaka* (Λυδικα)‘nın yazarı olan Ksanthos, Herodotos’un çağdaşıdır. Ksanthos’un eseri de çağdaşı Herodotos’un eseriyle aynı kaderi paylaşmış ve İskenderiye dönemine kadar gerçek bir kopyasının gelip gelmediği bilinmemiştir. Yazarın yaşamı ve eseri hakkında günümüze gelen bilgilerin önemlileri Athenaios, Suidas, Strabon, Halikarnassoslu Dionysios, Hellenikos, Sigeumlu Damastes, Khioslu Ksenomedes ve Laertioslu Diogenes’un eserlerinde yer almaktadır.¹

Lydialı Ksanthos’un eserinden yararlandıklarını ifade eden diğer iki yazar ise Kassandreialı Artemon ve Dionysios Skytobrakhion’dur. Bunlardan biri olan ve hakkında çok az bilgi bulunan Kassandreialı Artemon konusunda da bilgi veren yine Athenaios’tur. Athenaios’a göre, Artemon’un bir kitaptan oluşan *Περι βιβλιων συναγωγης* (Bibliyografya Üzerine) ve iki kitaplık *Περι βιβλιων χρήσεως* (Kitapların Yararları Üzerine) adlı eserleri ile müzik konusunda *Περι του Διονυσιακου συστήματος* (Dionysos Müziği Üzerine) ve resim konusunda *Περι Ζωγράφων* (Resim Sanatı Üzerine) başlıklı eserleri vardır.²

Ksanthos’un eserinden yararlandığını ifade eden ikinci yazar olan ve hakkında oldukça sağlam bilgiler bulunan Dionysios Skytobrakhion ise ilk bakışta çok karmaşık gözükse de tümüyle kendine has üslubu ile tanınır. Yunan mitolojisi konusunda özgün bir tarzı olan yazar olarak bilinen Dionysios’u bu nedenle diğerlerinden ayırt etmek kolaydır. Örneğin, bütünüyle desteklenmese de bilim adamları, Homeros üzerine çalışırken Dionysios’un da Paris ile Helene’nin Dardanos adlı oğulları hakkında bir

¹ Athenaios, *Deipnosophistai* (Sofistlerin Şöleni); Suidas, *Suidae Lexicon* (Suidas Sözlüğü); Strabon, *Geographika* (Coğrafya); Halikarnassoslu Dionysios, *Romaïke Arkhaiologia* (Roma Tarihi); Hellenikos, *Attike Ksyngraphe* (Attika Tarihi); Sigeumlu Damastes, *Periplus* (Dünya Çevresinde Seyahat); Khioslu Ksenomedes, *FGrH* 442; Laertioslu Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*.

² Athenaios XII. 515D, XV. 694A-C, XIV 636E, 637B.; DOVER 1970, 127; Ayrıca bk. Kassandreialı Artemon *FGrH* IV. 90.

öykü anlattığını belirlemişlerdir.³ Rodoslu Apollonios'un Argonautika'sının Skholion'unda yer alan Argos gemicileri konusundaki öykülerin farklı anlatımlarında Mytileneli Dionysios ve Miletoslu Dionysios adları geçmektedir.⁴ Suidas, Miletoslu Dionysios'un birer kitaptan oluşan *Periegesis*, *Persika*, *Dareios Üzerine*, *Kyklos Historikos*, *Mythika* ve üç kitaplık *Troika* başlıklı eserleri yazdığını aktarır.⁵ Aynı yazar epik bir ozan olan ve Skytobrakhion lakaplı Mytileneli Dionysios hakkında da onun Argonautlar şiirinde geçen Athena ve Dionysos konusunda bir şiir ile *Mythika pros Parmenonta* adlı bir eser yazdığını aktarır.⁶ Ancak, Suidas'ın bu ifadeleri bazı karışıklıklar yaratır, örneğin *Troika* başlıklı üç kitaptan oluşan eser Diodoros'a göre, Mytileneli Dionysios'a ait değildir.

Diodoros, eserinin 3. kitabında kaynak olarak Dionysios'u kullandığını ve mitoslar konusunda çeşitli tradisyonları bir araya getirdiği için onu çok yararlı bulduğunu yazar.⁷ Diodoros'un kısaca Dionysios dediği yazarın Suidas'ın anlattığı Dionysios olduğuna şüphe yoktur. Oysa bilim adamları Dionysios'a Mytileneli derler. Mytileneli Dionysios ile Miletoslu Dionysios'un aynı kişi olduğunu Diodoros'un adını anarak verdiği Libya'daki Amazonlar öyküsü kanıtlamaktadır.⁸ Eğer Diodoros'un yazdıkları dikkatli bir biçimde okunacak olursa onun Dionysios ile aynı üslupta yazdığı görülecektir. Yazar, okuyucusunun hiç bilmediği bir öykü bildiğini söyleyerek Libyalı Amazonlar söylencesini anlatmaya başlar. Ancak, diğer taraftan Troia savaşından hemen önce Troialıların birçok neslini yok eden Libyalı Amazonların zaferini anlatmak yerine, Thermodon⁹ ırmağı civarındaki sonraki ünlü Amazonların kimler olduğunu açıklar.¹⁰ Diodoros bu anlatısında Libyalı Amazonlar ile ilgili çok sayıda eski şiir ve şair bulunduğunu ve bu şiirlere konu olan öyküleri de Dionysios'un anlattığını ekler.

Diodoros, Libyalı Amazonlar ile ilgili şunları söyler: *Atlantis yakınlarındaki bir ülkede yaşayan Gorgolar, Amazonlarla kıyaslanabilecek kadar savaşçı bir halktır. Amazonların fethettiği bu ülke ahalisi, kötü komşular olan Gorgolara savaş açması için kraliçe Myrina'yı ikna ederler.*

³ Dionysios Skytobrakhion *FGrH* 32.11;Bk. *Ilyada* III.40.

⁴ Argonautika, Scholion II. 206-86, 963-965C; III. 200, 240; IV. 177, 1153; Dionysios Skytobrakhion *FGrH* 32. 1-5.

⁵ Suidas, s.v. "Διονυσιος Μιλήσιος".

⁶ Suidas, s.v. "Διονυσιος Μυτιληναίος".

⁷ Diodoros, III. 52,3; 66,5.

⁸ Diodoros, III. 52; Argonautika, Scholion II. 206-86.

⁹ Thermedon: Şimdiki Terme kasabasından geçerek Karadeniz'e dökülen Terme Çayı'nın ilkçağdaki adı.

¹⁰ Diodoros, III. 54-55.

Bunun üzerine yapılan savaşı Amazonlar kazanırlar ama Gorgolar bozgunundan sonra çabuk toparlanırlar. Kısa bir süre sonra da Perseus'un saldırısına uğrayan Gorgolar, Herakles tarafından tümüyle ortadan kaldırılırlar. Ardından Atlas'ı insanlara gökyüzünün yasalarını öğreten ve bu nedenle tanrılaştırılan bir astronom olarak gösterir.¹¹ Tanrı Dionysos efsanesinin çeşitli versiyonlarını da aktaran Diodoros her ne kadar gerçeği fark etmese de anlatısında gülünç öyküler birbirini izler. Sonrasında da şöyle der: "Ben bu öyküleri anlatırken sayıları sonraki geç dönem yazarları kadar çok ve parlak ünleri olan Yunanlılar arasında yararlandığım eski mitoloji yazarları ve şairlerinin çoğunu gayet iyi biliyorum. Bunun için Dionysos hakkında anlatılan öykülerin herhangi birini göz ardı etmiş olduğumu düşünmesinler, ama ben Libyalılar arasında hala anlatılagelen farklı versiyonları da kısaca yazacağım. Bunu yaparken de söylenceyle uyuşan Yunanlı yazarların kayıtlarını-özellikle eskiçağ efsanelerini derleyen Dionysios gibi- mutlaka dikkate alıyorum. Bu Dionysios, tanrı Dionysos ve Amazonlar, Troia savaşı ile bağlantılı olarak Argonautlar ve diğer pek çok efsane topladı, bunun yanı sıra hem şiir hem de nesir yazarları olan ilk yazarların eserleriyle de karşılaştırdı."¹² Diodoros, sonraki bölümde de Dionysios ile birlikte "ilk yazarlar" olarak tanımladığı kişilerin bazılarının adlarını verir.

İ.Ö. 1. yüzyılda yaşadığı öne sürülen İskenderiyeli gramerci Dionysios hakkında Suetonius, Marcus Antonios Gniphonun bir söylencesine dayanarak onun İskenderiye'de özel hocalık yaptığını, ancak zamandizinsel nedenlerle bu ifadeye inanmanın olası olmadığını söyler. Ayrıca, ünlü gramerciler arasında saydığı Dionysios'un bir hitabet hocası ve gramerci olarak saygınlığı olmasının doğal olduğunu, ancak yazardan günümüze herhangi bir konu üzerine yazılmış belge kalmadığını ekler.¹³

Jacoby, Dionysios Skytobrachion'un fragmanlarını "*Uydurma Edebiyat*" başlığı altında toplar.¹⁴ Ona göre, Mytileneli ve Miletoslu Dionysios arasındaki karışıklık ilkçağ yazarlarının gerçekte hiç yazmadıkları "kayıp eserler" ve ifadelere yer verilmesi nedeniyle ilk yazarların yaptıkları alıntılardan kaynaklanır. Özellikle Suidas'ın düzensizliğinin bunda payı büyüktür, çünkü Skytobrachion'un anlayışını ve Diodorus'un ne demek istediğini anlayamamıştır. Eğer Skytobrachion, Miletoslu Dionysios gibi gerçek yazarlardan bu tarz alıntılar yaptıysa Ksanthos'tan hayal ürünü bölümleri alıntılanmış olması olasıdır; bilindiği gibi onun başvuru

¹¹ Diodoros, III. 57-60.

¹² Diodoros, III. 66.

¹³ Suetonius, *De Grammaticis*, 7.

¹⁴ JACOBY, *FGrH*. Kommentar, I-II, Schwindelliteratur 31-60.

kaynaklarının gerçek olduğuna inanmak zordur. Ksanthos'un özellikle sanatı hakkında hiçbir şey duymamış olan Kassandreialı Artemon'a göre ise Ksanthos'un *Lydiaka* adlı eserinden alıntılar yapan Miletoslu Dionysios kitabına alıntılarını aldığı ve hepsinin de parlak ünleri olan yazarların tümünün adını anar. Fakat Artemon İskenderiye kütüphanesinde yer alan sahte bir eserden söz ediyor olabilir. Miletoslu Dionysios'un yazdıklarına büyük değer veren ve onun hakkında bilgiler aktaran bir diğer yazar da Athenaios'tur. Artemon'un Dionysios Skythobrachion tarafından Ksanthos'a atfedilen bir eserden söz ederken, Athenaios'un bu bilgiyi yanlışlıkla gerçek *Lydiaka*'ya bağladığı tahmin edilmektedir. En iyi olasılık, Dionysios'un eski eseri yeniden gündeme getirmiş olması ve gerçek metine sahte bir önsöz eklenmiş olma ihtimalidir.¹⁵ Bu durum Skytobrachion'un aktardığı bilgilerin kanıtlanmasını güçleştirir. Jacoby, bunun üzerine Skythobrachion'un Ksanthos'un eserinin 'ikinci basımı'ndan söz ettiğini düşünür.¹⁶ Artemon'un Ksanthos hakkındaki ifadesiyle Diogenes Laertios'un Ksanthos hakkındaki aşağıdaki ifadesi uyumsuz. Laertioslu Diogenes, kynik filozof Menippos'un yaşamını anlatırken şöyle der: "Menippos adında altı kişi yaşamıştır: birincisi Lidya üzerine bir eser yazmış ve Ksanthos'un özetini yapmış olan (...)" der. Bu Menippos başka bir yerde anılmaz, bütün bilinen Menippos'tan daha önce yaşadığına dair bilgilerdir ve onun 4. yüzyıla ait olduğu söylenebilir."¹⁷

İ.Ö. 2. yüzyıldan sonra yaşamış ve Ksanthos hakkında bilgi vermiş yazarlar üç gruba ayrılırlar: Ksanthos'un özgün eserini temel alanlar, Menippos'un Ksanthos'un Lydia ile ilgili kitabının özetini temel alanlar ve Skytobrachion'un atıflarını temel alanlar. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Skytobrachion'un atıflarını temel alan yazarların yazdıklarının güvenilir olamayacağı açıktır. Örneğin İskenderiyeli Klement, Ksanthos'un Thasos'un kuruluş tarihini 18. Olimpiyat zamanına tarihlendirdiğini söyler.¹⁸ Polybios ise Olimpiyatlara göre tarihleme yaparak kayıtları tutan ilk tarihçi olan Timaios'un sözlerini kendine dayanak olarak kullanır.¹⁹ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Skytobrachion'dan alıntılanan İskenderiyeli Klement'in Ksanthos hakkında verdiği bilgi doğru değildir.

Ksanthos'un yaşamı hakkında bilgi veren Suidas şunları yazar: "*Lydia Sardeisli Kandaulos'un oğlu Ksanthos bir tarihçidir ve Sardeis'in kuşatıldığı tarihte doğmuştur. "Lydiaka" adlı eseri dört kitaptan oluşur.*"

¹⁵ JACOBY, *FGrH*. Kommentar, I-II, Schwindelliteratur s. 510.

¹⁶ JACOBY, *FGrH*. Kommentar, I-II, s. 510; Ayrıca bk. PEARSON 1975, 114.

¹⁷ Diogenes Laertios, VI. 99.

¹⁸ İskenderiyeli Klement *FGrH*. I, 131,7; Ksanthos *FGrH* 765. 33 (30).

¹⁹ Polybios, XII. 11.

Diğer tarihçiler konusunda olduğu gibi, Ksanthos konusunda da Suidas'ın ifadesi yoruma açıktır, sözünü ettiği tarih yazarın gerçek doğum tarihi mi yoksa bir yazar olarak ünlendiği tarih mi, belli değildir. Ayrıca, Lydia kralı Kroisos ile Pers kralı Kyros zamanında (İ.Ö. 546) Sardeis'in kuşatılmasını ve İonia ayaklanmasını (İ.Ö. 500) ne anlamda verir, bu da belli değildir. Ancak, Ksanthos'tan günümüze kalan fragmanlardan anlaşıldığı kadarıyla, Ksanthos, Sardeis'in Kyros tarafından alınışını ele aldığı için Suidas'ın verdiği tarih yanlıştır. Suidas'ın Ksanthos konusundaki ifadelerinde tartışılması gerekli bir diğer konu da yazarın babası Kandaules'in adıdır. Bu ad, Herodotos'un da söylediği gibi, Gyges'in öldürdüğü ve Yunanlıların Myrsillos dediği Lydia kralının adıdır.²⁰ Bu durumda Ksanthos'un Heraklesoğullarından gelen kral Kandaules'in soyundan geldiği ileri sürülebilir. Bu karışıklık Skytobrahion'un Ksanthos'un ünlü bir aileye mensup olduğunu yazmasından kaynaklanmış olabilir. Sorunun temelinde ise Suidas'ın hem yazarın babasının adı hem de Sardeis'in kuşatılması hakkındaki bilgileri güvenilir bir kaynak olmayan Skytobrahion'dan almış olması vardır.

Ksanthos'un yaşadığı tarih için başka kaynaklara bakmak gerekir. Bu kaynaklardan biri de Strabon'dur. Strabon'un, Ksanthos hakkındaki bilgisi güvenilir bir kaynak olarak kabul edilen İskenderiyeli kütüphaneci Eratosthenes'ten gelmektedir. Strabon "*Artakserkses'in krallığı zamanında Küçük Asya'da büyük bir kuraklık olduğu*" ifadesini kullanır.²¹ Bu ifade, Artakserkses'in İ.Ö. 464 yılında tahta çıktığı tarihi verir, bu da Ksanthos'un eserinin yayınlanma tarihini kesin olarak veren "terminus a qua"dır. Strabon, çok daha temkinli davranarak "...eski tarihçi Ksanthos da gerçekten Lydialıdır, fakat onun Sardeis'ten olup olmadığını bilmiyorum" der.²² Ünlü coğrafyacı bu ifadesiyle, Ksanthos'un Sardeis'te yaşamış olabileceğini ve adının Hellenize olmuş bir Lydialıyı çağrıştırdığını ya da annesinin Yunanlı olduğunu söyler.²³ Bunların dışında Ksanthos'u zikreden yazarlar şunlardır: Halikarnassoslu Dionysios, Hellanikos, Sigeumlu Damastes, Khioslu Ksenomedes. Bunların arasından Halikarnassoslu Dionysios, Ksanthos'u Peloponnesos savaşı zamanından önce doğan ve Thukydides'in zamanına kadar yaşayan yazarlar arasında sayar.²⁴ Athenaios ise tarihçi Ephoros'un da Ksanthos'un Herodotos'tan yaşça büyük olduğunu ve Herodotos'un onun eserini kaynak olarak kullandığını ya da örnek aldığını aktarır.²⁵ Fakat

²⁰ Herodotos, I.7.

²¹ Strabon, I. 3,4.

²² Strabon, XIII.4,9.

²³ BENGİSU 1994, 37.

²⁴ Halikarnassoslu Dionysios, *Peri Thukydidou*, 5.

²⁵ Athenaios, 12. 515d

fragmanlarındaki kanıtlar bu savı desteklemek için yetersizdir.

Ksanthos'un dört kitaptan oluşan *Lydiaka* adlı eserindeki bilgiler ise, Bizanslı Stephanos'un alıntılarının dayanmaktadır. Fakat bu alıntılar, Ksanthos'un konularını nasıl düzenlediğini anlamak için yeterli değildir. Örneğin, Ksanthos'un Mermnadlar öncesi (Gyges Dönemi) ile ilgili olan çalışmasının bölümlerini nasıl düzenlediği bilinmez. Bununla birlikte, mevcut fragmanlardan anlatımına anekdotlarla başladığı ve tarihsel düzenlemesinin tıpkı Herodotos gibi, gevşek olduğu görülebilir.

İ. S. 2. yüzyılın sonunda yaşayan İskenderiyeli Klement, Ksanthos'un *Magika* (Magların Tarihi)²⁶ başlıklı başka bir eseri daha olduğundan söz eder, fakat bu bilgi pek de güvenilir değildir.²⁷ Bu bilgi ile benzerlik gösteren bir diğer kaynak da Diogenes Laertios'un eserinin önsözünde yer almaktadır: "*Platoncu Hermodoros "Bilimler Üzerine" adlı eserinde Maglardan -Pers Zoroastres²⁸ bunların başıydı- Troya'nın düşüşüne kadar beş bin yıl geçtiğini söyler; Lydialı Ksanthos da Zoroastres'ten Kserkses'in Yunanistan seferine kadar altı bin yıl geçtiğini söyler; ondan sonra Pers İmparatorluğu'nun İskender tarafından yıkılışına kadar Ostanos, Astrampsykhos, Gobryes, Pazates adında birçok Mag birbiri ardına işbaşına gelmiş.*"²⁹ Bu yalnızca ilave bir bilgidir, burada alıntı yoktur. Diogenes Laertios'un bu ifadesi Zoroaster'den yola çıkarak Yunan yazınında

²⁶ Maglar:Herodotos'un altı Med boyundan bir olarak saydığı Maglar İran'da Urimiyeye gölü civarında yaşamışlardır. İ.Ö. 728-550 yılları arasında varlık gösteren bu kabilenin Zoroastrianizm ile ilişkileri sorunu tartışmalı niteliğini korumaktadır. Örneğin, Maglar Zoroastrianizmin bozulmasında sorumlu tutulan bir yerli büyü ve ruh çağırıcılar kabilesi olarak kabul edildikleri gibi, tam tersine Zoroaster'in gerçek müritleri ve Batı İran'daki misyonerleri olarak görülmüşlerdir. Med İmparatorluğu çağında (İ.Ö.VII. yy) muhtemelen Levilere ve Brahmanlara benzeyen kalıtsal bir Med rahipleri kastı oluşturuyorlardı. Ahameniler döneminde tam anlamıyla ruhban sınıfını temsil ettiler. Herodotos'un verdiği bilgilere göre, düşleri yorumluyor (I.107vd), beyaz atlar kurban ederek kehanetlerde bulunuyor (VII.113) ve bu kurban törenlerinde bir "tanrılar soy zincirini" ilahi tarzında söylüyorlardı (I.132); bu da onların bir dinsel şiiir geleneğinin bekçileri olduklarını gösterir. Maglar, birçok Zoroastrianizme ait ritüel ve adeti benimsemişlerdi ve sonunda Zoroaster'in müritleri olarak görüldüler, nitekim bazı Yunan yazarları Zoroaster'i de bir Mag olarak kabul etti.(M. Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi-1*(2003), s. 392-3. Ayrıca krs. W.B.Henning, *Zoroaster, Politician or Witch-Doctor* (Oxford 1951) ve E. Herzfeld, *Zoroaster and his World* (Princeton, 1947).

²⁷ İskenderiyeli Klement, *Stromateis*, III,II,1.

²⁸ İskenderiyeli Klement, *Stromateis*, III,II,1.

²⁹ Zoroaster= Zerdüş:İranlı peygamber. Dünyanın en büyük dinlerinden biri olan ve Zerdüşçülük (Zoroastrianizm) adıyla anılan dinin kurucusudur. İ.Ö. VII. yy'da (kimi kaynaklara göre daha eski) yaşadığı sanılır. *Avesta* adlı kutsal kitap onun Gatha denilen özdeyişlerini kapsar (O.Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, 2004,s.574).

²⁹ Diogenes Laertios, Proem. 2, *FGrH*. 765. 29.

peygamberliğe imada bulunulduğunu saptayan Jackson tarafından alıntılanmıştır. Herodotos'un Zoroaster konusunda bilgisi olmadığı onun Pers dini konusundaki anlatımından anlaşılmaktadır. Yine Jackson, Zoroastrianizmin Küçük Asya'nın Yunan kentlerine yayılmış olduğunu ve sonrasında Mitras ile Anaitis'in ortodoks olmayan kültlerini kapsadığını gösterir.³⁰

Maglarla Yunanlıların ilişkileri İskenderiye dönemine tarihlenir.³¹ Zoroaster bilimi konusunu Damaskoslu Nikolaos, Lydia kralı Kroisos'un hazin sonunu anlattığı bölümde ele alır.³² Aslında Platon'a ait olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen diyaloglardan biri olan *I. Alkibiades*³³ adlı eserde bilgi bulunması dışında, İskenderiye dönemi öncesi edebiyatta Zoroaster konusunu anlatan kimse yoktur. Zoroaster'in Kserkses'in istilasından altı yüzyıl önce yaşamış olduğu ifadesi, Plinius ile Plutarkhos'un anlatımlarında yer alır. Adı geçen yazarlar "*Troya savaşından beş bin yıl önce yaşamış olduğu söylenen Zerdüşt'ün öğretisidir bu*" ifadesini kullanırlar.³⁴ Jackson'a göre ise Zoroaster adı İ.Ö. 5. yüzyıl logographoslarının eserlerinde geçmez.³⁵

İ.Ö. 5. yüzyılda -edebi ve mitolojik biyografinin anlatı alanı dışında kalsa da- hem biyografik hem de otobiyografik eserler yazıldığına şüphe yoktur. Bu çalışmalardan birkaçında Homeros ve Theseus'un yaşamlarından kesitler ile Mylasa tiranı Heraklides ve Aesepos'un, biyografi tanımına uygun olarak doğumlarından ölümlerine kadar yaşamları anlatılmıştır.³⁶ Söz konusu döneme ait diğer eserlerde ise bir kişinin yaşamının yalnızca belli bir dönemi anlatılmıştır. Yani, 5. yüzyılda biyografi yazımı başladığı gibi aniden bitmiş ancak, 4. yüzyılda biyografinin yanı sıra otobiyografi yazımı da yeniden başlamıştır. Bu bağlamda Diogenes, Empedokles'i anlattığı bölümde dolaylı olarak Ksanthos'u da anlatır: "*Aristoteles'in söylediğine göre, Empedokles özgür ruhlu bir insanmış, egemenliğin her türüsüne yabancıymış, eğer kendisine sunulan krallığı geri çevirdiği doğrusya, Ksanthos onunla ilgili eserinde böyle diyor, besbelli ki yalın yaşamayı daha çok sevdiği için.*"³⁷ Bu ifade doğrultusunda Momigliano, Lydialı Ksanthos'un kaleminden Empedokles'in biyografisini anlatan bir eserin varlığını kabul eder.³⁸

³⁰ JACKSON 1896, 4.

³¹ JACKSON 1896, 7.

³² Damaskoslu Nikolaos, *FGrH* 90. 68,11; JACKSON, 1896, 259-60.

³³ Platon, *Alkibiades* I, 121E-122A.

³⁴ Plinius, *Naturalis Historia*, XXX.3; Plutarkhos, *İsis ve Osiris*, 46.

³⁵ JACKSON 1896, 2.

³⁶ MOMIGLIANO 1993, 44.

³⁷ Diogenes Laertios, VIII. 63; Ksanthos *FGrH* 765. 33.

³⁸ A. MOMIGLIANO 1993, 30-32.

Yukarıda Ksanthos tarafından yazılıp yazılmadığı tartışılan eserlerin dışında, onun tarafından yazıldığına kuşku duyulmayan *Lydiaka* konusunda alıntılanan bir başka ifade de İ.Ö. 3. yüzyılda yaşayan Pataralı Mnaseas'tan uzun bir bölüm aktaran Athenaios'ta yer almaktadır: “*Lydialı Ksanthos'a göre, yarısı balık yarısı kadın olan deniz tanrıçası Atargatis,*³⁹ *Lydialı Mopsos tarafından yakalanır ve kibirli davranışı yüzünden oğlu İkhthys ile birlikte Askalon gölüne atılır ve balıklar da onları yer.*”⁴⁰ Bu ifade doğrultusunda Pearson, Ksanthos'tan alıntı yapan Mnaseas hakkında onun, “*ünlü bir coğrafyacı olan Eratosthenes'in gözde bir öğrencisi olmasına karşın, coğrafyacı olarak çok iyi bir ünü olmadığını ve fragmanlarında ciddi bilgiden ziyade saçmalıklara yer verdiğini*” söyler.⁴¹ Yunan mitos yazarı Ktesias'ın Askalon ile ilgili anlatımını *Lydiaka*'dan alıntuladığı akla yakındır, çünkü Bizanslı Stephanos'a göre Ksanthos, Askalon kentinin kuruluşunu anlattığı eserinin IV. Kitabında “*Askalon'un –Lydialılarda söylendiği biçimiyle Askalus- Atargatis'in kült merkezlerinden biri*” olduğunu ve kentin “*çok iyi bir kral olan Alkimos (veya Akiamos)'un hükümdarlığı zamanında Hymenaios'un oğlu Askalos tarafından kurulduğunu*” anlatmıştır.⁴² Ksanthos'un söz konusu eserinin IV. kitabına gereğinden fazla gönderimde bulunulmasından, onun hem anlatım hem de etiyoloji sevgisiyle efsaneleri anlamlarından çok uzağa taşıdığı anlaşılmaktadır.

Halikarnassoslu Dionysios *Thukydides Üzerine* adlı denemesinde, aralarında Ksanthos'un da bulunduğu Herodotos'tan önceki tarihçileri mitolojik öyküleri son derece üskünkörü anlatmakla suçlarken, *Romaike Arkhaiologia* adlı büyük eserinde Ksanthos'a büyük değer verir ve onu yüceltir. Ksanthos'u “*kendi ülkesinin tarihini hepsinden daha iyi biçimde yazmayı başarmış ve ilkçağ tarih bilimi alanında en güvenilir, benzeri az bulunur bir insan*” olarak tanımlar.⁴³ Ksanthos'un eserinin olgunluğa erişmiş yapısını ve seçtiği konuların ne denli geniş olduğunu gösteren bu yorum, yazar hakkındaki en değerli kanıtlardan biridir. Eğer Dionysios, *Lydiaka*'nın gerçek metnini görseydi onu kullanırdı. Fakat, Menippos'un⁴⁴ epitomesini

³⁹ Atargatis: Suriye'nin bereket tanrıçası Atargatis tapımı erken dönemden başlayarak Yunanistan ve Roma'da yayılmıştır ve adı Dea Syria olmuştur

⁴⁰ Athenaios, VIII. 346E; *FGrH* 765. 11; PEDLEY 1972, 8.

⁴¹ PEARSON 1975, 119.

⁴² *FGrH* 765. 23; Bizanslı Stephanos, s.v. Ασκαλων.

⁴³ Halikarnassoslu Dionysios, *Romaike Arkhaiologia* I.28.

⁴⁴ Menippos: (İ.Ö. III. yy) Ürdün Gadara'da doğmuş olan Yunan filozofu Menippos, Diogenes'in kynik felsefesini izledi. Menippos yergisi adıyla bilinen yarı gülünç, yarı ciddi bir edebiyat türü geliştirmiştir. Yunanlı ve Latin yazarların öykündüğü bu tür Latin yergi sanatının gelişmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bk. *FGrH* 765 T 7 ve 766.

(özetini) kullandığı açıktır. Kendisinin de söylediği gibi, ilkçağ tarih eserlerinin büyük bölümü onun zamanından daha önce kaybolmuştu.⁴⁵ Fakat epitome, onun Ksanthos hakkındaki düşüncesini güvenle belirtmeye yetecek kadar korunmuş olmalıdır.

Dionysios, Etruria'nın kolonizasyonu hakkında Herodotos'un anlattığı söylenceyle uyumsuzluğu kayıt etmeden önce Ksanthos hakkında bir karara varmıştı. Herodotos, "*Lydialıların Etruria'ya göç ettiklerini, kralın oğlu Tyrsenos'un liderleri olduğunu, Umbria'ya vardıklarında burada kentler kurduklarını ve hemen ardından adlarını değiştirerek kendilerine yolculukta liderlik eden kralın oğlunun adını alarak kendilerine Tyrsenler veya Tyrrenler dediklerini*" söyler.⁴⁶ Aynı konuda Dionysios, Ksanthos'un farklı bir anlatımı olduğunu söyler ve şöyle yazar: "*Lydia krallığı, Atys'in oğulları Lydos ve Torrhebos arasında ikiye bölünmüş ve her ikisi de Anadolu'da kalmıştır. Bu kralların yönettikleri halklar da onları onurlandırmak için kendilerine Lydialılar ve Torrhebialılar adını verdiler.*" Bundan sonra Dionysios, Ksanthos'tan doğrudan alıntı aktarır: "*Lydos'un soyundan gelenlere Lydialılar, Torrhebos'un soyundan gelenlere Torrhebialılar denir. Bunların dilleri çok az değişiklik gösterir ve şimdi hala onlar birbirlerini anlamakta güçlük çekmezler, tıpkı İonialılar ile Dorlar gibi. Fakat Lydialılar ile Torrhebialıların birbirlerinin lehçesinden hiçbir zaman ödünç sözcük almadıkları, aksine birbirlerini küçümseyip alay ettikleri de söylenir.*"⁴⁷ Ulusal tarihin en önemli olaylarından biri kabul edilebilecek böylesi bir olayın Ksanthos tarafından da anlatılması, Lydialılar ve Torrhebialıların ortak bir tarihe sahip olduklarını gösterir.⁴⁸ Torrhebos adı Damaskoslu Nikolaos'un bir fragmanında da karşımıza çıkar. Nikolaos, Atys'in oğlu Torrhebos ile ilgili bir öykü anlatır: "*Torrhebos bir göl kenarında dolaşırken (sonradan bu gölün adı, onu onurlandırmak için Torrhebia oldu) Lydialıların Musa dedikleri nymphaların sesini duydu ve onlardan müzik sanatını öğrendi. Kendisi de bu sanatı Lydialılara öğretti; bundan dolayı bu ezgilere Torrhebia ezgileri dendi.*"⁴⁹ Bizanslı Stephanos ise, Lydia bölgesinde Torrhebia'da Karios adında bir dağ olduğunu ve burada Karios'a adanmış bir kutsal alan bulunduğunu söyler. Ayrıca, Karios'un Zeus ile Torrhebia'nın oğlu olduğunu belirtir.⁵⁰ Torrhebos'un müzik konusuna

⁴⁵ Halikarnassoslu Dionysios, *Peri Thukydidou*, 23.

⁴⁶ Herodotos, I.94; Ayrıca bk. BRIQUEL 1991, 27.

⁴⁷ Halikarnassoslu Dionysios, *Romaike Arkhaiologia* I.28; Ksanthos *FGrH* 765. 16; BENGİSU 1994, 37.

⁴⁸ BRIQUEL 1991, 71.

⁴⁹ Damaskoslu Nikalaos, *FGrH*, 90. 15.

⁵⁰ Bizanslı Stephanos s.v. Τορρῆβοϛ; Antikçağ müziğinin iki önemli makamından biri "Lyd makamı", diğeri "Phryg makamı" adını taşımıştır. Phryg makamı coşkulu ve duygusal idi.

getirdiği yenilik Plutarkhos tarafından da desteklenir.⁵¹ Torrhebos adının Torrhebia adıyla dönüşümlü kullanılmasından kaynaklanabileceği ve Torrhebia ezgilerinin oluşturulmasında Karios'un rolünün büyük olduğu ileri sürülmektedir.⁵²

Ksanthos'un ele aldığı ve hakkında çok az bilgi bulunan Torrhebos konusunu işleme Nikolaos'un *Lydiaka*'yı bildiğine kesin bir kanıttır. Damaskoslu Nikolaos'un Ksanthos'un *Lydiaka*'sını büyük ölçüde kullandığı ve bunu belgelemeye gerek görmediği kabul edilir.⁵³ Nikolaos, *Historiai* adlı eserinde Lydia tarihini yazmış, bunu yaparken de Herodotos'un izinden gitmiştir. Ksanthos'un Lydia tarihini ayrıntılarıyla yazıp yazmadığı bilinmediğinden, kanıt olmasa da Nikolaos'un bu eseri görmüş olduğuna kesin gözüyle bakılır. Bu sav ile ilgili verilebilecek örnekler, Ksanthos'un fragmanlarındaki diğer bölümlerde de ilave kanıtlar sunar. Fragman 5'te Ksanthos'un Anadolu'da yaşayan Phrygialıların lideri olan Skamandrios'u aktarımı ile Nikolaos'un 26 numaralı fragmanındaki Skamandrios anlatımı birebir örtüşmektedir. Ksanthos, kral Alkimos'u anlatırken "*insanların en dindarı ve en yaşlısı*" der ve "*çok başarılı bir kral*" olarak tanımlar, Nikolaos da bu konuyu fragman 44.10'da hemen hemen aynı kelimelerle "*Akimos, Lydialılar için bütün insanların en erdemlisi, bilgisi ve haksever bir kral*" ifadesini kullanır.⁵⁴ Yine aynı şekilde Nikolaos'un fragman 22'de Kamblites hakkındaki öyküsü Ksanthos'un fragman 12'deki inceden inceye işlenmiş öyküsüyle aynıdır.⁵⁵ Bir başka özellik de Nikolaos'un İonik biçemi kullanmasıdır, özellikle Αδυσσάτω, Γύγεω'daki gibi İonik genitifler, καλεόμενον'daki gibi kısaltılmamış biçimler, καί ὄς gibi deyimler sayılabilir. Ayrıca biçemi pek çok yerde fazlasıyla Herodotos'u anımsatır. Nikolaos'un, Herodotos'u izlediği yerlerin dışında, eserinin diğer bölümlerinde İonik eğilimler görülmez. Yazarın İonia biçemi kullanımı, yararlandığı kaynaklarda değişiklik yapmak için ne kadar az çaba gösterdiğine ve ayrıca kaynağının sözlük bilgisi ile sözcük seçimini birebir benimseme alışkanlığının eserinin tümüne egemen olduğu da görülür. Bu doğrultuda Nikolaos'un İonia biçimini kullanımı, onun İonia biçiminin kullanıldığı başka eserlerden yararlandığına işaret eder, bu konuda da *Lydiaka* dışında mevcut bilinen başka bir eser yoktur. Dolayısıyla Nikolaos biçem konusunda Ksanthos ve Herodotos'un izinden gitmiştir denilebilir.

Lyd makamı ise görkemli ve ancak akademik anlamda eğitimle öğrenilebiliyordu.

⁵¹ Plutarkhos, *De Musica* 15, 1136C.

⁵² BRIQUEL 1991, 27 dn.92; BENGİSU 1994 36.

⁵³ BRIQUEL, 1991 26-7.

⁵⁴ Alkimos hakkında daha fazla bilgi için bk. BRIQUEL 1991 185-7.

⁵⁵ Krş. Ksanthos *FGrH* 765. 5, 11, 23 ile Damaskoslu Nikolaos *FGrH* 90. 26, 16, 18.

Ksanthos'un yaşamı hakkında olduğu gibi, eseri hakkında da önemli bilgiler veren bir diğer yazar Strabon'dur. Strabon *Lydiaka*'yı görmemiş ancak, Eratosthenes'in bu konudaki bilgilerinden yararlanmıştı. Yazar, yalnızca yerel tarih yıllıklarıyla sınırlandırmadığı *Geographika* adlı eserinin birinci kitabında, bazı yerbilimsel tartışmalara da girer.⁵⁶ Strabon, yerbilimsel araştırma ile tarih yazımını birleştirme eğiliminde Herodotos'tan esinlenmiştir, Ephoros'un jeolojik değişimler konusunda da kurgular yapan Ksanthos için neden "Herodotos'a kaynak sağlayan kişi" dediğinin bir açıklaması da olasılıkla budur. Strabon, "*Ksanthos'un Artakserkses'in krallığı zamanında tüm ırmakları, gölleri ve pınarları kurutan büyük bir kuraklık olduğunu yazdığını*" söyler. Devamında Armenia'da, Matiene'de ve Aşağı Phrygia'da, denizden uzak pek çok yerde katmanlardan oluşan kayalar, birbiri ardına dizilmiş taraklı midye kabukları manzaraları ve tuzlu su izleri nedeniyle Ksanthos'un bu toprakların eskiden deniz olduğuna ikna olduğunu söyler.⁵⁷

Strabon tarafından aktarılan Ksanthos'un bu fragmanı, benzer konuyu anlatan Herodotos ile bir karşılaştırma yapmayı gerektirir. Herodotos, "*Memphis'in ötesinde uzanan, demin söylediğim dağların arası da herhalde bir zamanlar denizin bir girintisiydi, eğer şu küçük örnekleri büyük bir şey için de göstermek uygun düşerse Troia'da, Teuthrania'da, Ephesos'ta ve Menderes ovasında olduğu gibi diyebiliriz*" der.⁵⁸ Herodotos, bu bölgelerin bir zamanlar denizin altında olduğu savı daha önce Ksanthos tarafından ortaya atıldığı için mi yoksa başka bir nedenle mi bilinmez, ama karşılaştırmayı daha ileri götürmez. Kendisi, işlediği konuya devam etmeyip bir kenara bırakmasının nedenini, bu konuların başka yazarlarca, başka yerlerde zaten işlenmiş olmasıyla açıklar.⁵⁹ Fakat büyük olasılıkla Herodotos bu bilgiyi Ksanthos'tan almıştır.

Strabon, Nearkhos'a göre Hermos (Gediz), Kaystros (Küçük Menderes), Maiandros (Menderes) ve Kaikos (Bakırçay) ovalarının, dağlardan doğan aynı adı taşıyan nehirlerin getirdikleri alüvyonlarla nasıl oluştuklarını hatırlatır⁶⁰ ve buna benzer bir durumun da Neilos (Nil) nehrinin getirdiği alüvyonlarla denizi kuru toprak haline soktuğunu ve Herodotos'un da buna dayanarak Mısır'ın "*Neilos nehrinin armağanı*" olduğunu yazdığını aktarır.⁶¹ Aslında bu önceki paragrafta ele alınan Herodotos'un konuyu

⁵⁶ Strabon, I.3.4.

⁵⁷ Ksanthos *FGrH* 765. 3; Strabon I.3.4.

⁵⁸ Herodotos, II.10.

⁵⁹ Herodotos VI.55.

⁶⁰ Strabon XV. 1.16.

⁶¹ Strabon XII.1.4; Herodotos II.15.

neden genişletmediği sorusunu yanıtlamaya yardım etmez, çünkü burada Ksanthos'a herhangi bir gönderim yoktur. Fakat Strabon XII.8.19'da Küçük Asya'nın yerbilimsel olarak geçirdiği değişimleri anlatırken bu soruya dolaylı bir biçimde açıklama getirir: Strabon şöyle yazar: “Eski tarihçilerin söylediklerine de kulak vermek gerekir. Örneğin Lydia tarihini yazmış olan Ksanthos benim daha evvelce bir yerde (I.3.4) işaret ettiğim gibi, Küçük Asya'nın sık sık karşılaştığı acayip değişiklikleri anlatır. Gerçekten burasını Arimlerin efsanesinin geçtiği ve Typhon'un acı çektiği yer olarak kabul etmişler ve buraya Katakekaumene* ülkesi demişlerdir.”⁶² Herodotos yerbilimsel konulardaki bilgileri Ksanthos'tan almıştır, çünkü başka yazarlar tarafından ele alındığı için konuları genişletmemiştir. Ksanthos'un Katakekaumene bölgesi konusunda bilgi verdiği ve bu bölgeyi iyi bilen Herodotos'un, anlattığı diğer coğrafyalarla karşılaştırıldığında onu ayrıntılı biçimde konu etmediği göz önünde alındığında konu daha iyi anlaşılır.

Strabon, Ksanthos'un Arimus adında birinin Katakekaumene bölgesinin kralı olduğunu yazdığını ekler. Yazar genelde başvuru kaynakları için yalnızca “eski tarihçiler” ifadesini kullanmasına karşın, bu volkanik bölge konusunda kısmi olarak Ksanthos'a başvurmuş olmalıdır, çünkü şöyle devam eder: “Keza birçok sayıda göller ve nehirlerin bulunmasından başka, toprakta çok miktarda çukurlar olması bakımından Maiandros nehri ile Lydialılar arasında kalan ülkenin de aynı karakterde olduğu konusunda tereddüt etmezler.”⁶³ Strabon, Ksanthos'un Küçük Asya'nın pek çok yerinin bir zamanlar denizle kaplı olduğu görüşüne atıfta bulunarak söz konusu bölgenin volkanik yapısını ve Maiandros nehri ile Lydialılar arasında kalan ülkenin de bir zamanlar denizle kaplı olduğu savını ilişkilendirmeyi amaçlar.

Ksanthos, Typhon (veya Typhoeus) ve Arimler anlatısıyla İonia geleneğini izleyerek bazı mitosları kayda geçirmek istemiştir. Typhon'un acı çektiği yerin de Katakekaumene ülkesi olduğunu ileri sürer. Homeros'un İlyada'sında bu görüşü destekleyen iki dize vardır: “Hani bir zamanlar Arimos⁶⁴ dağlarında, kızmıştı Typhoeus'a Typhoeus'un ini oradadır derler.”⁶⁵ Diğer yandan, hakkında pek bilgisi olmayan Arimlerin adını açıklamaya çalışması yazarın bir yeniliği olabilir. Ksanthos, Arimus'u tüm

* Katakekaumene: Anadolu'da iki volkanik bölgenin adı olan Katakekaumene “Yanık Ülke” anlamına gelir. Bunlardan ilki, eskiçağda Lydia ile Mysia sınırını oluşturan Kula Volkanları'dır, diğeri Laodikeia Katakekaumene'sidir ve Konya'nın Yorgan köyü yakınlarındadır.

⁶² Strabon XIII.4.11; Ksanthos *FGrH* 765. 13b (4).

⁶³ Strabon XII. 8.19; Ksanthos *FGrH* 765. 13a (4).

⁶⁴ Arimos: Arima da denilen ve altında iki ejder yattığına inanılan Kilikya'da yer alan dağlık bölgenin adıdır.

⁶⁵ Homeros, *İlyada* II 783-4.

volkanik bölgelerde olduğu gibi, bir ülkenin kralı olduğu için yeraltıyla ilişkilendirir. Olasılıkla Ahriman ile örtüştürmeye çalıştığı Arimus'un ülkesi Katakekaumene'nin bir devin ülkesi olduğu mitosuna bir doğu tradisyonu ekleyerek savını desteklemeye çalışır.

Diğer fragmanlar, Ksanthos'un topografik tanımı ve yerel efsaneyle ilgisini doğrular. Bizanslı Stephanos'a göre Ksanthos, Phrygia'da Lokoksos veya daha bilinen biçimiyle Lokozos olarak adlandırılan kenti nasıl sel bastığını betimlediğini aktarır.⁶⁶ Rodoslu Apollonios Skholion'unda Phrygia bölgesindeki Sangarios (Sakarya) nehri kıyısında Ορεία Μήτηρ'in bir tapınağı olduğunu Ksanthos'a dayanarak anlatır.⁶⁷ Strabon'da Lykialılar, Pamphyliyalılar ve Kilikialıların anlatıldığı bölümde, Ksanthos'un etnolojik ve coğrafi bilgilerinin Lydia ile sınırlı olmadığını kanıtları vardır:⁶⁸ “*Lydialı Ksanthos, Phrygialıların Troia savaşıdan sonra Avrupa'dan ve Pontos'un sol kıyısından geldiklerini ve Skamandriyas'ın onları Berekyntes ve Askania'dan getirdiklerini söyler.*” Strabon'un Ksanthos'tan doğrudan yaptığı bu alıntının doğruluğu Homeros tarafından da desteklenir:⁶⁹ “*Phrokys ile tanrıya benzer Askanios yönetir Phrygialıları / uzak Askania'dan gelmişlerdir onlar (...).*” Strabon, Skamandros nehri kıyısındaki Skepsis kentini anlatırken ise “*Palaiskepsis kenti sakinlerinin, Hektor ve Aineias'ın oğulları Skamandros ve Askanios tarafından altmış stadia aşağıda ve daha alçakta olan Skepsis'e taşındıklarını*” ve “*her iki ailenin uzun süre Skepsis'de hükümdarlığı ellerinde tuttuklarını*” söyler.⁷⁰ Ksanthos'un Phrygialıların Avrupa'dan geldiği ifadesi açıklanamaz olarak görünmekle birlikte, İlyada'da Andromakhe'nin Troia surlarından atılan oğlunun ardından yaptığı konuşmadan farklı olarak Euripides'in *Andromakhe* adlı eserinin Skholion'unda düğüm çözülür. Euripides, Andromakhe'nin oğlu için farklı bir son kullanmıştır. Yazarın, kullandığı bu farklı sonu olan öyküyü Ksanthos'tan aldığı ileri sürülmektedir.⁷¹ Bizanslı Stephanos, Damaskoslu Nikolaos'un bir fragmanından yaptığı alıntıda Askania kelimesini açıklar:⁷² “*Askania, Troia'da bir kent. Nikolaos "Historia" adlı eserinde Skamandrios, İda'dan Hektor ile Andromakhe'nin oğludur, Daskyleion ve Askania'da yaşayanlar Aineias'ın oğlu Askanios'tan doğmuşlardır.*” Bu bağlamda başka bir fragmanda Strabon şunları yazar:

⁶⁶ Bizanslı Stephanos, s.v. Λοκοζος; Ksanthos *FGrH* 765. 26 (6).

⁶⁷ Argonautika, Skholion II. 277; Ksanthos *FGrH* 765. 28 (7).

⁶⁸ Strabon, XIV. 5. 29; Ksanthos *FGrH* 765. 14 (5).

⁶⁹ Homeros, *İlyada*, II. 862-863.

⁷⁰ Strabon, XIII. 1. 52.

⁷¹ Ksanthos *FGrH* 765. 21; E. SCHWARTZ, Euripides, *Andromakhe* Skholion 10.

⁷² Bizanslı Stephanos, s.v. Ασκανία; Ksanthos *FGrH* 765. 8 (23).

“Homeros'un Meiones dediği Lydialılar ve Maionialılar bir bakıma hem bu insanlarla hem de birbirleriyle karıştırılmaktadırlar. Çünkü bazıları bunların aynı, bazıları da farklı olduklarını söylemektedir. Bunların bir kısmı Mysialıların Thraklardan olduklarına inanmakta ve bu da Lydialı Ksanthos ve Eleialı Menekrates'in yaptığı eski açıklamaya uymaktadırlar. Bu açıklamaya göre, Mysia adının aslı Lydialılarda gürgen ağacına verilen addan çıkmıştır.”⁷³ Yunanlılar tarafından “Oksya” denen gürgen ağacının adı Lydialılarda “Mysos”tur.

Damaskoslu Nikolaos'un Mysia konusundaki fragmanını da vermek uygun olacaktır: “Lydialıların kralı Alyattes zamanında bir adam, karısı ve kızı ile Trakialıların ülkesi Mysia'dan yola çıkmış. (Homeros, bunları göğüs göğüse dövüşen Mysialılar ve şanlı Hippemolgolar olduklarını zikreder). Bu adam Küçük Asia'daki Lydia'ya gelir ve Sardeis yakınında bir yere yerleşir. Kral kent surlarının yanında otururken Trakialının karısı başında bir toprak testi taşıyarak ve ellerinde iğ ve öreke ile yularını koluna geçirdiği bir atı da ardında güderek önünden geçti. Kadının başında taşıdığı testi suyla doluydu, ellerinde taşıdığı iğ ve öreke ile de ip eğiriyor ve yuların koluna geçirdiği atı pınarda sulamış dönüyordu. Bunu gören kral hayretler içinde kaldı ve kadına nereli olduğunu sordu. Kadın “Trakia'da küçük bir kent olan Mysia'da doğduğunu” söyledi. Bunun üzerine kadının görünüşünden çok etkilenen kral, Kotys adlı Trakia kralına elçiler gönderdi ve erkekleri, kadın ve çocuklarıyla birlikte anayurtlarından alıp beraberinde buraya getirmelerini emretti. Trakia'ya adlarını veren ve Küçük Asia'ya yerleşen işte bu halktı.”⁷⁴ Briquel, Nikolaos'un Ksanthos'tan alıntıladığı bu fragmanın V. yüzyıl Lydiasında kolonilerin Mysia'ya gönderilmesine dair bir metnin varlığının kabul edilmesine olanak tanıdığını söyler.⁷⁵

Kolonizasyona ilişkin farklı bir öykü de, çok daha ayrıntılı bir biçimde Herodotos (V. 12-14) tarafından anlatılır. Onun anlattığı öyküde, Pers kralı Darius İskit seferinden henüz dönmüş, Megabazos ise hala Trakia'da idi: “Bunlar dilekleri kabul edildikten sonra, elde ettiklerinin keyfini sürmek üzere gittiler, Dareios da, Megabazos aracılığı ile, Paionialıları⁷⁶ Avrupa'dan getirtip Asya'ya yerleştirmek hevesine kapıldı, çünkü şu anlatacağımız şeye tanık olmuştu: Dareios, Asya'ya döndükten sonra, Paionialı iki kişi, Pigres ve Mastyes, Sardeis'e gelmişlerdi, Paionia tyrantı olmak istiyorlardı; kız kardeşlerini de beraber getirmişlerdi, ki uzun boylu,

⁷³ Strabon, XII. 8.3.

⁷⁴ Damaskoslu Nikolaos *FGrH* 90, 71; Ksanthos *FGrH* 765, 15 (8).

⁷⁵ BRIQUEL 1991, 63.

⁷⁶ Paionialılar: Trakia'nın kuzey batısındaki dağlık bölgede yaşayan bir halk.

gözler sevinci bir kızdı. Dareios'un Sardeis kenarında divan kurduğu zamanı kolladılar ve şöyle yaptılar: Kız kardeşlerini elden geldiğince süsleyip su almaya yolladılar; kızın başında küçük bir testi vardı, yularını koluna geçirdiği bir atı güdüyor, bir yanda da keten eğiriyordu. Genç kız, Dareios'un önünden geçti ve bu tablo kralın dikkatini çekti; zira, bu iplik bükken kızın yaptığı iş bir Pers ya da Lydia adeti değildi ve Asya uluslarının hiç birinde böyle bir şeye rastlanmazdı. Kralın merakı uyanmıştı, atı ne yapacağını anlamak için askerlerinden birkaçını peşine saldı. Askerler peşine düştüler; hayvanı sulayıp testisini doldurduktan sonra aynı yolu aldı ve kralın önünden bir daha geçti; suyu başında taşıyor, kolunu dizgininden geçirdiği atı götürüyor ve parmaklarının arasında kirman döndürüyordu.

Adamlarının anlattıklarına ve gözlerinin önündeki seyre hayran kalan Dareios, genç kızı istetti; kızı alıp krala götürdüler; erkek kardeşleri de oradaydılar, sahneyi seyrediyorlardı, Dareios nereli olduğunu sorunca delikanlılar ileri çıktılar, Paionialı olduklarını, bunun da kız kardeşleri olduğunu bildirdiler. O zaman kral karşılık olarak, bu Paionialıların kim olduklarını, yeryüzünün neresinde oturduklarını sordu. Kendisine teslim olmak üzere geldiklerini, Paionia'nın Strymon kıyılarında bulunduğunu, üzerinde kentlerin yükseldiği bir ülke olduğunu ve Strymon'un Hellespontos'tan uzak olmadığını ve son olarak da Troya'dan gelme kolonların soyundan indiklerini bildirdiler. Bunları ona bir bir anlattılar. Kral oranın kadınları hep böyle kız kardeşleri gibi becerikli mi olurlar, diye sordu, evet diye atıldılar, böyle olduklarını söylediler. (Zaten bu sahneyi bu sözü söyleyebilmek için tertiplemişlerdi).

Bunun üzerine Dareios, Trakya'daki askerlerinin başında bırakmış olduğu Megabazos'a bir mektup yazdırdı; Paionialıları anayurtlarından çıkarmasını, çocukları ve kadınlarıyla birlikte kendisine getirmesini emretti. Bir haberci bu haberi hemen Hellespontos'a doğru koşturdu ve yolculuğunun sonunda mektubu Megabazos'a verdi. O da ne yazıldığını öğrenince yanına kılavuz olarak Trakyalıları aldı ve Paionialılara karşı sefer açtı.”⁷⁷

Bu iki anlatım bir halk hikâyesine dayanmaktadır ve farklı bir biçimde farklı zamanlardaki durumu belirtmektedir. Konu aslında çok sıradandır; azametli kral, şimdiye kadar varlıkları bilinmeyen bir halkın el sanatlarındaki becerileriyle derinden etkilenmiştir. Nikolaos ile Herodotos'un anlattığı bu iki öykü arasında üç önemli fark vardır: İlki, Nikolaos'da kral Alyattes iken, Herodotos'da öykünün tarihi farklı olduğu

⁷⁷ Herodotos, V. 12-14.

için Dareios'tur. İkincisi, Nikolaos'da kadın Avrupa'da yer alan Mysialı iken, Herodotos'da Paionialıdır. Sonuncusu Alyattes'in tepkisi Dareios'un tepkisinden çok farklıdır. Diğer farklar ise öykünün esas kısmından çok, süslü ifadelerle ait olduğu için önemli değildir.

Nikolaos'un anlatımından hiç kimse onun bu öyküyü doğrudan Ksanthos'tan aldığını kanıtlayamaz. Bununla birlikte, bunun Lydialılara ait bir hikaye olduğu da açıktır ve ayrıca bu öykü İonialı logographosların iki tipik özelliğini de yansıtır. Bu özelliklerden ilki, Homeros dizelerinin başvuru kaynağı olarak kullanılması, ikincisi ise, Trakyalıların adı ve kökenin açıklamaya girilmesidir. Ancak, bu öyküyü sıradan bir halk hikayesi olmaktan çıkaran onun edebi özellikler katılarak yeniden uyarlanmasıdır. Bu sıradan halk öyküsünün edebi uyarlamalarından biri ise, Ksanthos'un *Lydiaka*'sında karşımıza çıkar. Bu aşamada Herodotos'un öykünün bu uyarlamasını bilip bilmediği sorusu akla gelir. Onun çok daha güncel uyarlamalarını kullandığı Lydos ve Torrhebos öykülerini bilmezden geldiği gibi, bu öyküyü de bilmezden geldiği savı ileri sürülebilir. Yukarıda geçen öyküden yazarın edebi üslubunu öğrenmek ise olanaksızdır.

Herodotos ve Nikolaos'un aynı öyküyü anlatmalarına karşın aralarında oluşan farklar, iki yazarın da farklı kaynaklar kullanmalarından kaynaklanabilir. Fakat her iki yazarın da Kroisos ve ölülerini yakmaya özgü odun yığını öykülerinin (Herodotos I. 86-8; Damaskoslu Nikolaos Fr. 68) uyarlamaları konusunda aynı durum geçerli değildir. Nikolaos'un retorik dokundurmalar ve dramatik anlamlar ekleyerek yani, anlattığı konunun kapsamını tarihe ya da dine dayandırarak süslediği versiyonu Herodotos'un anlatımının basit bir uyarlamasıdır. Herodotos'un bu öyküyü anlatımının Ksanthos'un etkisi altında olduğunu söylemek olanaksız olsa da Zoroaster biliminden ve Sibyll'dan bahsetmesinin Ksanthos etkisiyle olduğu ileri sürülebilir.⁷⁸

Ksanthos'a atfedilen ve bazıları son derece şaşırtıcı olan başka öyküler de vardır. *Lydiaka*'da yer alan bu öykülerden biri Niobe mitosudur. Nikaialı Parthenios (İ.Ö. 1. yy), Ksanthos'tan Niobe öyküsünün ortak yönleri en az olan versiyonunu aktarır.⁷⁹ Buna göre, Parthenios'ta Niobe Tantalos'un değil Assaon'un kızıdır ve taşa dönüşmesi yerine de kendini bir kayadan atmıştır.⁸⁰ Athenaios da, Ksanthos'un *Lydiaka* adlı eserinden alıntıldığını söylediği ve pek az Hellenik özellikler taşıyan şaşırtıcı bir başka öykü aktarır: Bu, gece vakti karısını parçalayıp yiyen ve sabah uyandıığında

⁷⁸ Krş. Damaskoslu Nikolaos 90. 68.

⁷⁹ Nikealı Parthenos, *Mythographi Graeci*, 33; Ayrıca Bk. Ksanthos *FGrH* 765. 13.

⁸⁰ Ksanthos *FGrH* 765. 20 (13).

karısının elini ağzında bulan ve korkudan dehşete kapılıp kendini öldüren açgözlü Lydia kralı Kambles'in öyküsüdür.⁸¹ Aynı öykü Nikolaos tarafından da anlatılır. Bu öykünün bir diğer özelliği de bizim yukarıda belirttiğimiz Nikolaos'un biçimsel özelliklerini yansıtmasıdır: "*Lydia kralı Kamblites'in çok obur biri olduğu için karısını yediğini söyler. Kamblites bunu ilaçların etkisiyle yaptığını söylemişse de, konu herkes tarafından duyulunca eline bir kılıç alarak agoradaki kalabalığın ortasına dalmış ve şöyle demiş "Ey Zeus! Eğer bunu kendi irademle yaptıysam izin ver kendimi cezalandırayım, yok eğer ilaçların etkisiyle yaptıysam da acımı yine ilaçlarla dindireyim."* Bunları söyledikten hemen sonra herkesin gözü önünde kendini öldürmüş. İnsanların bir kısmı obur biri olduğu için onunla alay etmiş, bazıları ilaçların etkisiyle delirdiğini düşünüp acımış ve Iardanos'un krala duyduğu kin nedeniyle onu zehirlediğini düşünmüşler."⁸² Nikolaos, Herodotos'un Kroisos ile Kyros hakkında anlattığı öyküyü kurgularken yaptığı gibi, bu özgün öyküyü de ustaca ayrıntılarla yorumlayarak yeniden kurgulama hakkını kendinde görmüştür. Bu öykü konusunda Pearson, yazarın ne zaman yaşadığı bilinmeyen Kambletes yerine Kambles demesinin bir önemi olmadığını düşünür.⁸³ Briquel ise, Kambles'in Mermnadlar hanedanlığının üçüncü kralı Sadyattes olduğunu ileri sürer.⁸⁴

Aynı öyküyü işleyen çelişkili bu iki fragmanı değerlendirmek olanaksızdır. Böylesine çelişkili başka fragmanlar da vardır. Örneğin, Athenaios Ksanthos'un eserinin ikinci kitabından alıntılacağı ifadelerinde kral Adramyttes'in kadınları ilk hadım ettiren ve erkek fahişelerin yerine onları çalıştıran ilk kral olduğunu söyler.⁸⁵ Yine aynı konuyla ilgili olarak Nikolaos'a gönderimde bulunan Suidas'a göre ise, hadım edilmiş kadın fahişeler ilk kez kral Gyges zamanında ortaya çıkmıştır.⁸⁶ Hem Athenaios hem de Suidas, Ksanthos'un ikinci kitabından alıntı yaptıklarını yazarlar. Bu durumda ortaya çıkan çelişkinin nedeni yazarlardan birinin ya metni yanlış okumasından ya da hatalı kayıt tutmasından kaynaklanmaktadır. Nikolaos, Sadyattes'in oğlu Adramys'i Adramyttes biçiminde yazmış olmasına karşın, Adramyttes adında bir kral bilinmemektedir.⁸⁷ Ayrıca, Lydia tarihinde bir kralın birden fazla adı olduğu da bilinen bir gerçektir.⁸⁸

⁸¹ Athenaios X, 415 C-D; Ksanthos *FGrH* 765. 18 (12).

⁸² Damaskoslu Nikolaos *FGrH* 90. 22.

⁸³ PEARSON 1975, 131.

⁸⁴ BRIQUEL 1991, 15-17.

⁸⁵ Athenaios XII.515d; Ksanthos *FGrH* 765. 19.

⁸⁶ Suidas s.v. Ξανθοῦς; Ksanthos *FGrH* 765. 1 (I 36).

⁸⁷ Fr.63. Jacoby, Ksanthos'un kral Adramyttes'inin farklı bir kişi olduğuna işaret eder. Radet ise Adramyttes'i Kroisos'un babası Alyattes olduğunu söyler (s.42-43).

⁸⁸ "Kutsal adlar" taşıyan Lydia kralları için bk. G. RADET 1893,77.

Herodotos'a gelince, o kral Gyges hakkında daha fazla bilgi verebilecekken bunu yapmaz ve "tıpkı ataları gibi, Miletos ve Smyrna üzerine bir ordu gönderdi, hatta Kolophon kentini de aldı" dedikten sonra konuyu birden bire keser. "Ama otuz sekiz yıllık saltanatı süresince hatıralarda yaşayacak başka hiçbir şey olmadı" der.⁸⁹ Yazar, büyük olasılıkla Gyges hakkında anlatılan bir takım öyküleri tekrarlamayı gereksiz görmüş ya da anlatılanlara gerçekten inanmamıştır. Eğer Ksanthos bu tip öyküler anlattıysa -ki, Nikolaos'un fragmanları onun bu tür öykülere yer verdiğine işaret eder- her zaman gerçeği araştırdığını iddia eden Herodotos önemli bir tarihsel şahsiyeti bu türlü öykülerle değerlendirmekten rahatsızlık duymuş olmalıdır. Herodotos, Ksanthos'un yazmış olduklarını aktarmayarak Gyges hakkındaki önem vermediği başka öyküleri de anlatmamış olabilir.

Herodotos'un Gyges hakkında farklı tradisyonlardan haberdar olduğunu gösteren tuhaf kanıtlar içeren başka bölümler de vardır. Örneğin, I. Kitabın 13. bölümünde Gyges'in kral Kandaules'i nasıl öldürdüğünü ve krallığı nasıl ele geçirdiğini anlattıktan sonra hiçbir açıklamada bulunmaksızın kral olarak Gyges'in kabul edilip edilemeyeceğini öğrenmek için Delphoi orakline danışmaya karar veren Gyges'ten yana olanlar ile geri kalan Lydialılar arasında bir çekişme olduğundan söz eder. Bu "çekişmenin" ne anlama geldiğini öğrenmek için Nikolaos'un anlatımına başvurmak zorundayız.⁹⁰ Nikolaos'ta kral Gyges değil, "kutsal" bir anlamı olduğundan tüm Lydia krallarının kullandıkları ad olan Sadyattes'tir. Bu versiyonda öykü çok daha karmaşıktır. "Gyges'in büyükbabası Daskylos kendisinden önceki bir kral tarafından öldürülür ve aile iki kuşak sürgünde yaşar. Şimdi genç Gyges geri gelmiş ve aksi yönde görüş bildirilmesine karşın, kral Sadyattes onu en güvendiği kişiler arasına sokmuştur. Kralın bu denli çok güvendiği Gyges, Mysia'dan krala gelin getirmekle görevlendirilmiş, yolda gelini baştan çıkarmaya yeltenmiş, ama başaramamıştır. Gelin, bu durumu kocası olacak kral Sadyattes'e anlatınca kral Gyges'i öldürmeye yemin eder. Gyges başına gelecekleri bir köleden öğrenir ve "kral tarafından öldürülmektense kralı öldürmek çok daha yeğdir" düşüncesine vararak arkadaşlarıyla bir suikast planı hazırlar. Cinayet gerçekleşir ve başka insanlar da öldürülür. Öfkeli halkın tepkisinden güçlü bir koruyucu tarafından kurtulan Gyges sonunda Delphoi orakline danışarak kendini temize çıkarır. Bu, Herodotos'un anlattığından tümüyle farklı bir tradisyonudur. "Gyges'in yandaşları" cümlesi Herodotos'un, öykünün diğer versiyonunu görmüş olduğunu ve kendi anlatımına bunu eklediğini gösterir. Nikolaos'un Ksanthos'un öyküsünün izinden ne kadar gittiğini bilmek olanaksızdır ama bu versiyonun ana taslağı

⁸⁹ Herodotos I.14.

⁹⁰ Damaskoslu Nikolaos *FGrH* 90. 47.

ve Herodotos'un öyküsünde yer almayan $\sigma\tau\alpha\sigma\iota\omega\tau\alpha\iota$ 'ın (devlet yönetiminde karışıklık, huzursuzluk) anlamı yeteri kadar açıktır.

Ksanthos'un çağdaşı ya da ardılı tarihçiler tarafından kullanılan Gyges öyküsü, Platon'da farklı bir yaklaşımla ele alınır ve filozofun devlet yöneticilerini değerlendirmesinde örnek öykü olarak sunulur. Gyges'in yüzüğü öyküsü şöyledir:⁹¹ "(...) Gyges, Lydia kralının hizmetinde bir çobanmış, günün birinde bir sağanak, bir deprem yüzünden yer çatlamış, hayvanların otladığı yerde derin bir yarık açılmış. Bunu görünce, şaşa kalan çoban, yarığın içine inmiş ve orada görülmedik birçok güzel şeyler arasında içi oyuk, üstü delik deşik, tunçtan bir at görmüş. Eğilip atın içine bakmış ve insan boyundan büyük bir ölü görmüş, ölünün parmağındaki altın yüzükten başka bir şeyi yokmuş. Bu yüzüğü alıp yukarı çıkmış. Çobanlar her ay sonunda olduğu gibi, krala hesap vermek için toplandıklarında, Gyges bu toplantıya parmağında yüzükle gelmiş. Otururken farkına varmadan yüzüğün taşını avucunun içinde çevirmiş. Bunu yapar yapmaz da yanında oturanlar kendisini görmez olmuşlar, nereye gitti diye soruşturmaya başlamışlar. Şaşakalmış herkes. Yüzükle oynarken taşı çevirince gene göze görünür olmuş. Böylece işi çakan Gyges, yüzüğün tulsımını denemiş, bakmış ki, yüzüğün taşını içeri çevirince görünmez oluyor, düzeltince görünüyor. Bunun üzerine saraya girenlerin arasına katılmanın yolunu bulmuş. Sarayda kralın karısını baştan çıkarmış, onun yardımıyla kralı öldürüp yerine geçmiş (...)."

Herodotos'un Lydia'yı anlattığı başka bölümlerde ise Ksanthos'tan ne kadar yararlandığı konusunda kanıtlar daha zayıftır. Herodotos'un, Kyros'un doğumu konusunda bilinen üç farklı öyküden biri olan Ksanthos'un anlattığı öyküyü kullanmamayı yeğlediği öne sürülmüştür.⁹² Fakat, yazarın IV. Kitap 45. bölümde yer alan ifadeleriyle Ksanthos'tan yararlanmış olduğu doğrulanmaktadır: "*Asya adını, Manes'in oğlu Kotys'in oğlu olan Asias'tan aldıklarını öne sürer Lydialılar*" der. Herodotos'ta Ksanthos'un izini bulmaya çalışmak ve araştırmayı daha ileri götürmek sıkıcı olabilir. Herodotos'ta Ksanthos'un anlatımının kopyasının ya da izinin herhangi bir örneği için kanıt olmadığı da ileri sürülmektedir.⁹³ Burada, Herodotos'un Ksanthos'tan farklılaştığının görüldüğü çok sayıda örnek vardır, ama bilgisizlik nedeniyle olup olmadığı belli olmayan bu örnekler kesin kanıt değildir. Diğer yandan Epheros'un Herodotos'un tarih yazımı konusundaki yöntemlerini Ksanthos'tan aldığını hatta taklit ettiğini söylemesinin yanlı olduğunu ispatlayacak da kanıt yoktur. Ksanthos'un *Lydiaka* adlı eserinden

⁹¹ Platon, *Devlet* 359d-f; 360b; 612b.

⁹² Herodotos I.108; Bk. PEARSON 1975, 134.

⁹³ PEARSON 1975, 132 dn.2.

günümüze kalan fragmanlarda mitos, anekdot ve çok ölçülü, gösterişsiz bir tarihsel anlatımı içeren, okunabilir ve ilginç bir biçimi ustalıklı birleştirdiği görülmektedir. Diğer logographoslardan herhangi biri için bunları söylemek zordur.

Bu bilgiler ışığında bakıldığında, Ksanthos'un güvenilir bir tarihçi olarak ün kazanmış olması şaşırtıcıdır. Ksanthos'un *Lydiaka*'sından doğrudan yapılan alıntılarda Herodotos'un ciddi tarihsel eleştiriciliğine yardım edecek tek bir fragman bile yoktur. Strabon, Athenaios ve Bizanslı Stephanos, Ksanthos'un tarihsel anlatım özelliklerinden çok, *Lydiaka*'nın diğer özelliklerine ilgi göstermişlerdir. Fakat Damaskoslu Nikolaos'un Lydia tarihi konusunda anlattıkları da pek güven verici değildir. Gyges'in tahta çıkma öyküsü, Herodotos'un anlattığı bilindik bir öykünün başka versiyonudur. Heraklidler Hanedanlığı öykülerinin Mermandlar Hanedanlığı öyküleriyle dikkat çekecek kadar benzerlikler taşıması durumu çok daha kafa karıştırıcıdır. Örneğin Spermos, daha önce Gyges'in yaptığı gibi, kral Kadys'ün karısı Damona'yı baştan çıkararak kral olur. Ancak, bunun kralın adını yanlış aktaran Nikolaos tarafından kurgulanmış bir öykü olduğuna inanılır.⁹⁴ Heraklidler Hanedanlığının son temsilcisi kral Sadyattes'in ölümü, tıpkı kendi atalarını öldüren Gyges'in atalarının aldığı intikam gibi sunulur. Aynı motif Kroisos'un öyküsünde de tekrarlanır. Bilindik halk öyküleri Heraklid Hanedanlığı krallarının öyküsünde öyle geniş yer tutar ki, bu anlatımların hepsini ciddiye almak olanaksızdır. Nikolaos'un anlattığı Spermos'un öyküsünde yazarın Ksanthos'un anlatımına belirgin bir doğu etkisi kattığı açıktır: "*Damonno, Spermos'un aşkı uğruna kocası kral Kadys'ü zehirlemeyi dener. Bir doktor, krala başarılı sayılabilecek bir tedavi uygular. Bunun üzerine Damonno doktoru akşam yemeğine davet eder ve onu oturur oturmaz çöken bir sedire oturtur. Sonra Kadys ölür ve Damonno'nun kocası olarak Spermos kral olur. Spermos, Damonno'nun erkek kardeşi Ardys'ü sürgüne gönderir. Ardys yurtdışında hancı olur ve hanı ünlü Lydia'lı yasa koyucuların uğrak yeri haline gelir. Bunun üzerine Spermos, Ardys'ün kız kardeşiyle evlenebilmek için Ardys'ü öldürtmeye karar verir ve Kerses adında bir katil ile anlaşır. Fakat Kerses hana gittiğinde Ardys'ün kızının güzelliğinden o kadar etkilenir ki, Ardys'e gerçeği anlatır. (Ardys'ün kızıyla evlenmek için söz kesme sözü verme koşuluyla) Sardeis'e dönüp Spermos'u öldürmeyi teklif eder. Böylece Ardys saçlarını keser, bir tahtaya bu saçları yapıştırır ve saçlı tahtayı yanın alıp Sardeis'e doğru yola çıkar. Oraya ulaştığında Spermos'a Ardys'ün kellesini getirdiği müjdesini ulaştırır. Spermos'a kelleyi yalnız olarak gösterebileceği bir yere davet eder. Kelleyi incelemek için eğilen Spermos'un kafasını keser*

⁹⁴ Damaskoslu Nikolaos *FGrH* 90. 44,7.

ve Ardys'e götürmek üzere tekrar yola çıkar. Yolda bir handa mola verir ve şarabın da etkisiyle kazandığı zaferi hancıya anlatır. Bunun üzerine hancı Kerses'i öldürür ve Ardys'e Spermos'un öldüğü ve kızının Kerses ile evlenmesine gerek kalmadığı müjdesini vermek üzere yola çıkar. Ardys bu haberlerden çok memnun olur ve Sardeis'e döner ve orada da hoş karşılanır. Uzun ve başarılı bir hükümlük sürer."⁹⁵

Pearson, "efsanevi zamanlarla Kimmerlerin istilası arasındaki dönemde kral adlarıyla doldurulması gereken uzun bir zaman boşluğu olduğunu ve bazı adların birden fazla kez kullanılmasının bu nedenlerden kaynaklandığını" ileri sürer.⁹⁶ Kralların sayısını sınırlamaya gerek olmadığı gibi, sonraki dönem krallarını ele alırken de bazen farklı adların aynı kişiyi işaret ettiğini akıldan çıkarmamak gereklidir. Örneğin, Nikolaos'a göre, Gyges tarafından öldürülen son Heraklidler kralı Sadyattes ya da Adyattes'tir; aynı kişi Herodotos'a göre Yunanlıların Myrsilos dediği Kandaules'tir. Fakat önceki bütün kralları tanımlamaya çalışmak boşuna bir çabadır. Bu efsanevi krallardan biri olan ve Moksos olarak da bilinen Mopsos konusunda Nikolaos'un Ksanthos'tan alıntıladığı bölüm şöyledir: *Lydialı Moksos'un pek çok macerası vardır. Moksos, Meles tiranlıktan sürüldükten sonra, Lydialıları kendisinin üzerine yemin ettiği tanrıların ufak bir kısmının çevresinde toplanmaya zorladı. Bu tanrılar üzerinde mutabık kalıp onlara saygı gösterdiler. Bu adamın zamanında Lydia'da büyük bir kuraklık oldu ve bunun üzerine yurttaşlar falcılıkla uğraşmaya başladılar. Moksos, tanınmış Lydialılar arasında hem cesaretiyle hem de adaletiyle üstün biriydi. Krabos'a (?) karşı yeniden bir sefer düzenleyerek uzun süre kuşatma altında tuttuğu kenti sonunda aldı ve yağmaladı. Burada yaşayan halkı da tanrılara inanmadıkları için gölde boğdurttu.*⁹⁷ Bu anlatımdan kralın Krabos kentine karşı bir kıyım yaptığı söylenebilir. Moksos ya da Mopsos, açgözlü Kambles, Meles ve Akimios gibi efsanevi karakterlerin hepsinin efsanevi zamanlarla Kimmerlerin istilası arasındaki dönemde ortaya çıkan zaman boşluğunu doldurmak için konu edildikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ksanthos'un da Pearson'un belirttiği gibi, söz konusu zaman boşluklarını uydurma krallarla doldurduğu ve konularını halk masallarından aldığı söylenebilir.

Ksanthos'un fragmanlarındaki en dikkate değer ifadelerin bazıları Gyges'ten önceki Lydia krallarının doğu ile ilişkilerine işaret etmektedir. Örneğin, Meles'in Babil'e sürgüne gönderildiği ve burada bulunan Askalon

⁹⁵ Damaskoslu Nikolaos *FGrH* 90. 44. 1-6.

⁹⁶ PEARSON 1975, 136.

⁹⁷ Damaskoslu Nikolaos, *FGrH* 90.16; Ksanthos, *FGrH* 765.17.

kentinin Lydialı bir general tarafından kurulduğu anlatılmaktadır.⁹⁸ Bu fragmanlar kral Gyges'in Asurlu müttefikler bulmaya çalışan ilk kral olmadığını gösterir. Fakat Gyges'in Assurbanipal ile ittifakı, önceki kralların izledikleri politikaların devamıdır. Ksanthos'un *Lydiaka* adlı eseri günümüze hiç eksiksiz olarak gelmiş olsaydı bile Lydia tarihinin bu dönemini aydınlatmaya yetmezdi.

Ksanthos, *Lydiaka* adlı eseriyle öncülü Hekataios'un eserini hatırı sayılır bir biçimde geliştirmiştir. Ayrıca, *Lydiaka* Ksanthos'un ardılı olan Hellenikos'ta da karşımıza çıkan özelliklerin çoğunu içinde barındırmaktadır. Bu özellikler, efsane sahnelerini pekiştirmeye çalışma girişimi, kahramanlara eponimler* uydurma, halk ve kavimlerin kökenini (bazen fantastik bir biçimde) açıklamaya çalışmaktadır. Tıpkı Hekataios'ta olduğu gibi, Bizanslı Stephanos da başka hiçbir yerde söylenmeyen, yalnızca Ksanthos'un *Lydiaka*'sında anılan pek çok kent olduğunu söyler.⁹⁹ Ksanthos'un fragmanlarını değerlendirecek olursak, onun "gördüm" ifadesini kullanan Hellenikos veya Hekataios ile karşılaştırıldığında duygusal olana karşı büyük bir sevgi beslediği görülür. Eğer Herodotos, Hekataios'tan bir takım şeyleri öğrenmeyip Ksanthos'tan özgün bir şeyler öğrendiyse, bunları "*Tarih*"inde doğu efsanelerinin anlatımında kullanmış olmalıdır. Athenaios, Ephoros'un, Herodotos'un tarih yazımı düşüncesi ile anekdotlarla tarihsel anlatımı birleştirmeyi Ksanthos'tan öğrendiğini ve onun Herodotos'a örnek olduğunu yazdığını aktarır.¹⁰⁰ Fakat Athenaios, Kassandreialı Artemon ve Dionysios Skytobrakhion'un hangi nedenle *Lydiaka*'ya başvurduğundan söz etmez.

Sonuç olarak günümüzde hâlâ tartışma konusu olmakla birlikte, Empodokles'in yaşamı konusunda da bir eser yazmış olan Ksanthos, Hellen tarihini anlatmış ancak beğenisi tümüyle Hellenize olmamış ve günümüze kalan fragmanlarında Hellen kökenli olmayan öyküler ve halk masallarına yer veren Batı Anadolu öncü bir ilkçağ tarihçisidir. Tarihçi, bunların yanı sıra fragmanlarında Herodotos tarzında kırsal bölgelerin geçirdikleri jeolojik değişimler konusunda da kurgular yapmıştır. Özellikle Damaskoslu Nikolaos, Lydialı tarihçiden en çok yararlanan yazardır. *Lydiaka* Dionysios Syktobrakhion, Kassandreialı Artemon, Strabon, Halikarnassoslu Dionysios gibi ardılların metinlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılmıştır.

⁹⁸ Damaskoslu Nikolaos *FGrH*. 90. 45; Ksanthos *FGrH*.765. 23.

* Eponym: Adı bir kavime, kente veya millete verilmiş kimse; bir şeye kendi adını verme.

⁹⁹ Bizanslı Stephanos s.v. Ἀρδύνιον; Krş.Damaskoslu Nikolaos *FGrH*. 90.15, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26. Örneğin, Thebai ovasında yer alan ancak yeri bilinmeyen bir kent olan Ardynion adına yalnızca Damaskoslu Nikolaos'un 90. 47. fragmanında rastlanır.

¹⁰⁰ Athenaios XII. 515d.

Tarihçinin Herodotos üzerindeki etkisi ise bilinmesine karşın Herodotos'un tutumundan dolayı belirsizliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Athenaios Athenaios, *The Deipnosophists* (İngilizce Çev. C.B. Gulick). LOEB, London 1930-1943.
- BENGİSU 1994 R.L. BENGİSU, "Torrhebia Limne" *Arkeoloji Dergisi II* (1994) 33-43.
- Bizanslı Stephanos Bizanslı Stephanos, *Stephani Byzantii Etnicorum* (İngilizce Çev. A. Meineke) Graz, 1958.
- BRIQUEL 1991 D.BRIQUEL, *L'Origine Lydienne des Etrusques: Histoire de la doctrine dans l'Antiquité*. Rome: Ecole Française de Rome.
- Damaskoslu Nikolaos Damaskoslu Nikolaos. Şurada: *FGrH* (ed. F. Jacoby), 90. Zweiter Teil, Zeitgeschichte. Berlin 1926.
- Diodoros Siculus Sicilyalı Diodoros, *Library of History* (İngilizce Çev. C. H. Oldfather). LOEB London 1935.
- Diogenes Laertios Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (Çev. C. Şentuna). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Dionysios Skytobrakhion Dionysios Skytobrakhion. Şurada: *FGrH* (ed. F. Jacoby), 32. Erster Teil: Genelogie und Mythographie. Berlin 1923.
- DOVER 1970 K.J. DOVER, "Artemon" (2). Şurada: *The Oxford Classical Dictionary* (ed. N.G.L. Hammond-H.H. Scullard) Oxford.
- EDWARD 2003 M.J.EDWARD, "Clement of Alexandria." Şurada: *The Oxford Classical Dictionary: The Ultimate Reference Work On the Classical World* (ed. S.Hornblower-A.Spawforth). Oxford.
- Ephoros Ephoros. Şurada: *FGrH* (ed. F. Jacoby), 70: Zeitgeschichte. Zweiter Teil, Berlin 1926.
- FGrH*. *Die Fragmente der Griechischen Historiker* (Ed. F. Jacoby).
- Halikarnassoslu Dionysios Halikarnassoslu Dionysios, *The Roman Antiquities* (İngilizce Çev. E. Cary). LOEB, London 1935-1990.
- Herodotos Herodotos, *Herodot Tarihi* (Çev. M. Ökmen- A. Erhat). İstanbul 1983.

- Homeros Homeros, *İlyada* (Çev. A. Erhat- A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları 1984.
- İskenderiyeli Klement İskenderiyeli Klement. Şurada: *Die Griechischen christlichen Schriftsteller* (ed.O. Stahlin). 4 vol. Berlin 1905-1936.
- JACKSON, 1896 A.V. JACKSON, "On the Date of Zoroaster" *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 17 (1896), 1-22.
- Kassandreialı Artemon Kassandreialı Artemon. Şurada: *FGrH* (ed. F. Jacoby) 569: Geschichte von Staedten und Voelkern (Horographie und Ethnographie). Dritter Teil, Leiden 1955.
- Lydialı Ksanthos Lydialı Ksanthos. Şurada: *FGrH* (ed. F. Jacoby), 765.Geschichte von Staedten und Voelkern. Dritter Teil. Leiden, 1958.
- MEISTER, 2003 K. MEISTER, "Nicolaus of Damascus." Şurada: *The Oxford Classical Dictionary: The Ultimate Reference Work On the Classical World*. (ed. S.Hornblower-A.Spawforth). Oxford.
- MEISTER, 2003 K. MEISTER, "Xanthus" (2). Şurada: *The Oxford Classical Dictionary: The Ultimate Reference Work On the Classical World*. (ed. S.Hornblower-A.Spawforth). Oxford.
- MOMIGLIANO, 1993 A. MOMIGLIANO, *The Development of Greek Biography*. Expanded Ed. Cambridge: Harvard University Press.
- Nikaialı Parthenios Nikaialı Parthenios, *Mythographi Graeci II* Vol. (İngilizce Çev. S. Gaaselee). London; LOEB 1916.
- PEARSON, 1975 L. PEARSON, *Early İonian Historians*. Connecticut: Greenwood Press, (Birinci Basım Connecticut 1939).
- PEDLEY 1972 J.G. PEDLEY, *Ancient Literary Sources on Sardis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Platon Platon, *Alkibiades I (Birinci Alkibiades)* adıyla (Çev.İ. Şahinbaş). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Platon Platon, *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz) İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Plutharkhos Plutharkos, *İsis ve Osiris* (Çev. M. Tuncer). İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları 2006.
- Polybios Polybius, *Histories* 6 Vol. (İngilizce Çev. W.R. Paton). Cambridge: Harvard University Press 1922-1998.
- RADET 1967 G. RADET, *La Lydie et le Monde Grec: Temps des Mermnades (687-546)*. Roma: L'Erma di Bretschneider. Roma.

- RUSTEN 2003 J. S. RUSTEN, "Dionysios (12) Scytobrachion". Şurada: *The Oxford Classical Dictionary: The Ultimate Reference Work On the Classical World* (ed. S.Hornblower-A.Spawforth). Oxford.
- RUSTEN 1982 J.S. RUSTEN, *Dionysius Scytobrachion*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- SACKS 2003 K.S.SACKS, "Ephorus". Şurada: *The Oxford Classical Dictionary: The Ultimate Reference Work On the Classical World* (ed. S.Hornblower-A.Spawforth). Oxford.
- Scholion Rodoslu Apollonios, *Argonautica: Scholia in Apolloniiium Rhodium Vetera*. Recesuit C. Wendel. Beroloni, 1935.
- Strabon Starabon, *Coğrafya: Anadolu (Kitap: XII,XIII,XIV)* (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları1987.
- Suetonius Suetonius Gaius Tranquillus, *De Grammaticis et Rhetoribus* (İngilizce Çev. R.A. Kaster). Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Suidas Suidas, *Svidae Lexicon* (ed. A. Adler). Leipzig 1935.
- TRAPP 2003 M.B.TRAPP, "Artemon (2) Cassandreia". Şurada: *The Oxford Classical Dictionary: The Ultimate Reference Work On the Classical World* (ed. S.Hornblower-A.Spawforth). Oxford.